

ERWIN ANGAD-GAUR

Reflecties

Nederland en cultuur: een koningskwes

Wij springen collectief in het oranje rond als het Nederlands elftal speelt. Maar wat maakt ons, behalve ons paspoort, nu eigenlijk tot 'Nederlanders'? Wat verbindt ons?

De Belgische schrijver en politicus Jules Destrée schreef in 1912 in een open brief aan de Belgische koning Albert I de legendarische zin: 'Sire, il n'y a pas de Belges' (Sire, er zijn geen Belgen). In Nederland was het verrassenderwijs het eigen koningshuis dat in 2007 plots bij monde van de toekomstige koningin soortgelijke woorden sprak: 'Dé Nederlander bestaat niet.' Hoewel prinses Máxima haar betoog ter geruststelling vervolgde met de constatering dat ook 'dé Argentijn' niet bestaat en vooral een, op zichzelf weinig opzienbarend, pleidooi bedoelde te houden voor diversiteit en 'eenheid in verscheidenheid', waren het naast enkele nationalistisch getinte politici, vooral de toch zelden kritische leden van 's lands Oranjeverenigingen die bij monde van hun voorzitters tegen de gewraakte zin te hoop liepen. Zij hadden gelijk. Hoe waar of goed gekozen de bewoordingen ook, het 'nationaal symbool' is bij uitstek de ontvanger van wijze observaties als die van Destrée – niet de bron.

Dat neemt niet weg dat 'dé Nederlander' uiteraard niet bestaat. Terwijl er toch wel degelijk een verschil bestaat tussen de niet-bestaande Nederlander en de al evenmin bestaande Argentijn. Het is een kwestie van nationaal saamhorigheidsgevoel, meer nog dan van geografie, cultuur en geschiedenis. Al staat het een niet los van het ander. Het clubgevoel is niet hetzelfde als de clubkleuren, het clublied en de clubhistorie, maar zij staan ook niet in een enkelvoudig verband tot elkaar. Kennis van de symbolen en historie van de club zijn uitingen van de clubliefde, maar ook de clubliefde zelf bestaat niet zonder clubsymbolen en historie. Zonder historie geen Feyenoord-gevoel en zonder Feyenoord-gevoel geen clubhistorie.

Vlag en koningshuis

Want wat zijn nu eigenlijk onze nationale symbolen? Onze vlag en ons koningshuis – daarmee is het meeste eigenlijk wel gezegd. Ons volkslied, dat in 1932 het reeds lang vergeten Wien Neêrlands Bloed verving, is onlosmakelijk verbonden met de mythe van ons koninklijk huis. Zoals ook onze sporters met de kleur oranje en niet met de driekleur verbonden worden. De

windmolens, klompen, tulpen, klederdracht en kazen waarmee wij in het buitenland geassocieerd worden, spelen in ons zelfbeeld nauwelijks een rol.

Het rijtje is uiteraard niet volledig, maar hoe dan ook opmerkelijk kort. En als wij bovendien, met gepast historisch besef, bedenken dat wij in onze geschiedenis eeuwenlang hebben uitgeblonken door de afwijzing van de monarchie, wordt het korte rijtje ook nog eens uitzonderlijk dun van substantie. De Oranjes mochten tot 1795 alleen 'stadhouder' zijn van de Nederlandse Republiek – geen koning. Zelfs deze functie werd de Oranjes ontnomen tijdens de twintig jaren van de 'Franse Tijd' (1795-1815), met achtereenvolgens de Bataafse Republiek, het Koninkrijk Holland onder de eerste Nederlandse koning, de Fransman Lodewijk Napoleon, en ten slotte de inlijving bij Frankrijk. De Oranjes keerden in 1815 weliswaar terug als koning, maar de tweede Oranjevorst, koning Willem II, werd alweer aan banden gelegd door onze parlementaire vader des vaderlands (overigens ook van Duitsen bloed), Johan Ruben Thorbecke. Een man die wij in Nederland nauwelijks kennen of eren, vermoedelijk omdat verering van de schrijver van de Grondwet op gespannen voet staat met onze moderne verering van het koningshuis. Zoals de Belg niet bestaat, bestaat ook de Nederlander dan ook nauwelijks. In tegenstelling tot België was Nederland tot voor kort verdeeld in zuilen en niet in grotendeels geografisch aan te duiden – en dus in principe op te splitsen – taalgebieden. Zuilen evengoed, met eigen vlaggen, liederen en symbolen, een eigen elite en eigen kranten en omroepen. Van een gedeelde 'nationale' cultuur en een gedeelde 'nationale' historie is hierdoor jarenlang geen sprake geweest. Nog in 1954 verboden de Nederlandse bisschoppen hun gelovigen naar de VARA te luisteren of lid te worden van het NVV, een van de voorlopers van de huidige FNV. Stemmen op de PvdA werd door de bisschoppen 'ernstig ontraden'.

Nationale identiteit

De zoektocht naar een nationale identiteit werd vanaf de jaren zeventig een van de grootste uitdagingen. Een zoektocht die nog steeds niet is voltooid en die recentelijk door onder meer Geert Wilders en Rita Verdonk vertaald werd in het populistische wij-zij-denken: de Nederlander is de niet-moslim, de niet-buitenlander. Het is een gevoel dat met name door kosmopolitische denkers al te vaak wordt onderschat en als irrationeel

terzijde wordt geschoven. Onzekerheid over de eigen identiteit leidt al snel tot angst voor het vreemde en dat zou mede kunnen verklaren waarom het verzet tegen de Europese eenwording en de internationalisering juist ook in Nederland zo dominant lijkt te zijn.

Zonder investering in de Nederlandse cultuur, zal verdere internationalisering steeds moeizamer verlopen. Want een gedeelde cultuur doet ertoe. De Amerikaanse socioloog E. D. Hirsch betoogde in zijn polemische boek *Cultural Literacy* (1987) dat communicatie sterk afhankelijk is van een gedeelde taal en van gedeelde culturele kennis. De steeds verder voortschrijdende specialisering binnen het onderwijs zag hij als een bedreiging voor ons vermogen om elkaar te begrijpen. De introductie van keuzepakketten en steeds specialistischer afstudeerrichtingen zouden volgens Hirsch de in de samenleving algemeen gedeelde kennis steeds verder terugdringen. Hirsch pleitte daarom voor het opstellen van een canon van begrippen waarvan elke Amerikaan op zijn minst oppervlakkig de betekenis zou moeten kennen.

Zoiets is makkelijker gezegd dan gedaan. Ook de recente Nederlandse hang naar historische canons maakte duidelijk dat wat wel en niet op de lijst behoort te staan vaak tot meer discussie leidt dan de vraag over het nut van de maatregel zelf.

Taal is meer dan letters

Evengoed heeft Hirsch gelijk: communiceren vereist meer dan het spreken van dezelfde taal. Beter nog: een taal is meer dan letters, woorden en zinnen alleen. Om elkaar te begrijpen is het natuurlijk van belang om dezelfde taal te kennen, maar ook om zoveel mogelijk dezelfde associaties te verbinden met woorden en symbolen. Hoe meer gedeelde kennis en ervaring, hoe eenvoudiger het wordt om te communiceren. Op dezelfde wijze heeft gedeelde kennis een belangrijke invloed op nationaal saamhorigheidsgevoel, een gevoel dat tegelijk uitdrukking en gevolg is van het lidmaatschap van een groep. Een groep die anders is dan andere groepen; een groep waarvan de leden elkaar verstaan, meer dan zij anderen (denken te) verstaan; een groep met een eigen systeem van culturele symbolen en betekenissen; een groep met eigen gedeelde ervaringen. De grenzen van mijn taal zijn de grenzen van mijn denken, om Wittgenstein maar eens te parafraseren. Maar de grenzen van

de taal zijn in bredere zin ook de grenzen van ons land en onze loyaliteit. Een natie zonder gedeelde cultuur is geen natie, maar alleen een juridisch-economische entiteit. Wellicht nuttig, maar qua gevoel en identificatie net zo wezensvreemd als 'Europa'. Als het gezin, het geloof, het recht of de school de hoekstenen van de samenleving zijn, dan is de cultuur het cement. Als democratie het hart is van de moderne maatschappij, dan is cultuur nog altijd het DNA. Cultuur is meer dan iets dat wij gezamenlijk beleven. Cultuur definieert ons, omdat wij alleen dankzij onze gezamenlijke cultuur met elkaar kunnen spreken en ons met elkaar verbonden kunnen voelen. Dit gaat uiteraard vooraf aan het ontstaan van nationale symbolen.

Investeren in cultuur

In het tijdperk van de verzuiling hebben wij vooral geïnvesteerd in de eigen cultuur van de eigen zuil, met daarbij een minimaal, maar wezenlijk, besef dat onze zuil uiteindelijk toch ook een Nederlandse zuil was. Dat minimale besef, voornamelijk verankerd in ons koningshuis, is zonder verzuiling echter een te dun fundament voor een zelfbewuste samenleving. Vandaar onze zoektocht. Vandaar onze hang naar aangrijpingspunten voor de Nederlandse identiteit. Juist de partijen die het meeste inspelen op de onzekerheid van nationale identiteit en de angst voor de grote wereld die haar dreigt te overspoelen, zijn het minst geneigd om in cultuur te investeren. Dat is op zijn minst opmerkelijk. Zowel Nederland als Europa zouden er goed aan doen te investeren in kunst, cultuur, cultuurbeleving, culturele uitwisseling en cultuuronderwijs. Zonder daarbij sturend op te treden en zonder onderscheid tussen zogenaamde 'hoge' of 'lage' cultuur. Een taal moet zichzelf ontwikkelen. Maar het scheppen van vruchtbare grond voor die ontwikkeling zou meer en nadrukkelijker als overheidstaak moeten worden gezien. Een nationaal kunst- en cultuurbeleid dient daarbij niet de verheffing van het volk of de integratie van allochtonen, zoals de PvdA vaak voorstond. Het is ook niet in overwegende mate van belang omdat de aanwezigheid van cultuuruitingen een 'aan-trekkelijk vestigingsklimaat' bevordert – hoezeer dat ook een juiste constatering is. Het bevorderen van kunst en cultuur dient de gehele samenleving, vooral omdat kunst en cultuur uiteindelijk bepalen wie wij zijn. Omdat kunst en cultuuruitingen duiden hoe wij denken en met wie wij praten. Omdat zij zowel ons wezen, als onze vlag zijn. **S**